

До

Членовете на научното жури

На конкурс за заемане на академичната длъжност

„доцент“ по 3.6. Право (облигационно право),

Обявен в ДВ 14/18.02.2022 г. от Нов български университет

РЕЦЕНЗИЯ

от

ПРОФ. Д-Р ПОЛЯ ГОЛЕВА

Уважаема госпожо Председател на Научното жури

Уважаеми членове на Научното жури,

1.Имам удоволствието да бъде назначена със заповед на Ректора на Нов български университет номер 3-ПК-183 от 24.03.2022 г. на основание решение на АС 07/22.03.2022 г. за член на научно жури по обявен конкурс за академичната длъжност доцент в ПН 3.6. Право (облигационно право).

В изпълнение на указанията на ръководителя на Департамент „Право“ и след провеждане на първото заседание на научното жури съм предложена от Председателя на научното жури за рецензент, за което благодаря.

Единственият кандидат за конкурса е гл. ас. Силвия Цонева, която е представила списък на научните трудове, справка за оригиналните научни приноси, както и други документи, изискуеми от Закона за развитие на академичния състав в РБ. Същите следва да бъдат анализирани в настоящата рецензия с цел да се установи, дали кандидатката отговаря на изискванията за заемане на академичната длъжност „доцент“.

2. Хабилитационен труд

Ще започна с последната по време монография – „Обезщетението за вреди при договорна отговорност“, издание на Нов български университет, 2021 г.

От формална гледна точка хабилитационният труд отговаря на изискванията на закона – издаден е от университетско издателство, има двама рецензенти - хабилитирани лица по същата специалност – проф. д-р Таня Йосифова и доц. д-р Цваталина Петкова, има научен коректор – също хабилитирано лице – доц. д-р Катерина Йочева. Монографията е посветена на тема, която не е била предмет на научно изследване в предходните научни трудове на кандидатката – дисертацията и други произведения, издадени преди 2022 г.

Книгата е в обем на 398 страници. Съдържа списък на съкращенията, приложение на избрани текстове от закони, софт лоу, международен договор; библиография, резюме. В книгата има 973 бележки под линия.

3. Общо представяне на съдържанието на монографията

Монографията започва с увод, в който авторката изяснява желанието си да разгледа обезщетението на вреди при неизпълнен договор не в светлината на традиционния подход, характеризиращ се с поставяне на въпросите на плоскостта на договорната отговорност и нейните предпоставки, а използвайки нетипичен подход. По този начин авторката изразява модерната тенденция на новата нормалност, обхващаща една от най- консервативната наука – правната, да проникне в нея с нов подход. Това е начинание, което лично аз оценявам високо. Време е за иновативни подходи във всички сфери на правото.

Г-жа Цонева решава като истински стрелец да се насочи към сърцевината на изследваното явление – вредите, обезщетението и тяхното изчисляване. По този начин още в началото тя изтъква оригиналността в хабилитационния труд и засилва любопитството на читателската аудитория, която досега беше свикнала със скучната уводна класика. Интересно начало. Винаги съм смятала, че пътят, по който поема научният изследовател, е същественият елемент в едно научно изследване. Всъщност авторката решава да съкрати традиционния маршрут на разглеждане на обезщетяването на вредите, като заобикаля скучните повторения на общите положения – какво е договорна отговорност, фактически състав,

неизпълнение на договора. С други думи, по прекия път стига до целта - вредите и причината връзка, както и до тяхното изчисляване, въпрос, на който действително в нашата теория не се е обръщало досега специално внимание. Одобрявам този подход. Обезщетението на вредите при договорната отговорност досега у нас беше оставено за накрая и много често не се обясняваше подробно, а само се добавяше към останалите последици от неизпълнението на договора. Още повече като се има предвид, че в договорната практика, особено в отношенията между търговци, обезщетението на вреди е замествано от неустойката и правораздаването се задоволяваше само с предоставяне на нейното изчисление на експерт-счетоводител. Отделяйки специално внимание на обезщетението на вреди, авторката прави съществен принос в обособяването на правната уредба на обезщетяването на вреди като самостоятелен и притежаващ своите специфични черти институт на облигационното право, който в редица държави отдавна се е открил като самостоятелна част от частното право – Indemnity Law, Schadenersatzrecht, Compensation des dommages. А пропо, може би кандидатката щеше да намери по-широко поле за изява, ако беше навлязла в лоното на деликтното обезщетение, което все още не е заразено с вируса на неустойката.

В увода личат следите, които Общото право, с което е закърмена г-жа Цонева, е оставило в нейното правосъзнание. Комбинацията между консервативното и догматично правно мислене на континенталното и преди всичко на френското право, реципирано в Закона за задълженията и договорите и икономическия подход на Общото право създават една смес, подходяща за нови възприятия на явлението, наречено обезщетение на вреди при договорната отговорност. Както и в другите си произведения г-жа Цонева обогатява знанията на читателите с интересните хрумвания на английските юристи, които са известни със своя практицизъм. Такава е например концепцията за „ефективното изпълнение“, според която на длъжника е позволено да не изпълни и да плати обезщетение, ако това би било икономически по-ефективно за него, отколкото ако изпълни договора – с. 15. Тук това разбиране се натъква на моето несъгласие, предизвикано от negliжиране на интересите на кредитора и на принципа за реално изпълнение. Бих отправила и една банална бележка към авторката – в увода тя се отклонява, за да изрази несдържаната си любов към Общото право или common law, както е известно у нас. Препоръчвам ѝ освен това да не използва толкова често думата „правно семейство“. Харесва ми, че още в увода се е опитала да формулира основния въпрос, на който може би в края на монографията ще даде отговор – дали обезщетение е цената на

неизпълнението, която плаща длъжникът или е сурогат на неизпълнението – с. 16.

Добро попадение е в увода да се очертае ясно предметът на изследването – първа глава – вредите, разгледани през призмата на причинната връзка и предвидимостта; втора глава – изчисляването на обезщетението и различните начини на изчисляване, като тук се включват вече известните понятия за позитивен и негативен интерес, абстрактен и конкретен подход, претърени вреди и пропуснати ползи, добавени са бъдещи вреди. Третата глава, наречена „особени хипотези на обезщетение“, обхваща обезщетението на неимуществените вреди, обезщетение на вреди при разваляне на договора, мораторна лихва, неустойка, обезщетение съобразно ползите за длъжника.

Обстойно внимание е отделено на понятието за критерия за разграничение на вредите на преки и косвени. Задълбочено е изследването на предвидимостта на вредите и границите на договорната отговорност, очертани в чл. 82 ЗЗД. Съгласна съм със становището, че недобросъвестността представлява психическо отношение на длъжника към неизпълнението, а не към произтичащите от него вреди. Няма да влизам в спор по същество на изводите, направени от авторката по въпросите за причинната връзка, прекъсване на причинната връзка, намаляване на вредите по чл. 83, ал. 1 и по ал. 2 ЗЗД. Изложението е повърхностно, няма примери от съдебната практика, които биха могли да дадат повод за анализиране на ситуациите. Освен това г-жа Цонева не е обсъдила чл. 85 ЗЗД в контекста на прекъсване на причинната връзка. За сметка на това авторката задълбочено изследва хипотезата на чл. 83, ал. 2 ЗЗД и стига до точни изводи и предложения, основани на някои текстове на Кодекса за застраховането. Въпреки това ще си позволя да отбележа известна непълнота. Тя е изпуснала в точките, посветени на така наречената „вина на кредитора“ по чл. 83, ал. 2 ЗЗД дисертация със заглавие „Съпричиняване на вреди от длъжника при договорната отговорност“ с автор Андриан Славчев и публикации в списанията във връзка с тях, излезли през 2020 и 2021 г.. Пропуск има и на на стр. 137 и стр. 138, на които обсъжда ТД 1 от 2021 г. на ВКС. През 2021 г. аз отпечатах статия, посветена точно на това Тълкувателно дело в „Търговско и облигационно право“ бр. 9, с. 42-53 със заглавие „Намаляване на обезщетението на неимуществени вреди при съпричиняване от пострадалия“. Отбелязвам този факт, защото ,на стр. 2 от справката за научните приноси, г-жа Цонева отбелязва като такъв отговора на въпроса,

поставен в ТД 1/2021 на ОСГТК на ВКС, а за съжаление някой я е изпреварил....

Що се отнася до приноса, изтъкнат от г-жа Цонева в т. 7 от списъка на приносите, бих искала да уточня, че понятията „позитивен“ и „негативен“ интерес не са създадени в българската теория и практика, а в германската и те са развити от Карл Ларенц в неговия курс “Schuldrecht. Allgemeiner Teil”, Muenchen, Beck Verlag, 1976. За съжаление, трудно ми е да приема логиката на нейното съждение, че „за целите на изчисляване на обезщетението за нарушен позитивен интерес може един от компонентите в неговата структура да се представи като разноските, които кредиторът не би направил, ако не беше сключил договора и по този начин в него да се види израз и съответствие на някакъв специфичен негативен договорен интерес“. Логиката в съждението ѝ ми е непонятна. Не може да се търси обезщетение за разноски, които кредиторът нямаше да направи, ако не беше сключил договора, който все пак той е сключил, но длъжникът не е изпълнил.

Заслужава положителна оценка разглеждането на абстрактния и конкретния метод за изчисляване на вредите, compensation lucre cum damno, бъдещи вреди, обезщетението в случаите на чл. 80 ЗЗД. За да бъде обезщетението всеобхватно, авторката излага формула, според която се изплаща паричната равностойност на неизпълнената престация и всички разноски, които кредиторът нямаше да направи и всички ползи, които щеше да реализира, ако договорът беше изпълнен (пропуснати ползи), като се приспадне стойността на полученото и т.н. В изложението обаче има смесване на въпросите за обезщетяване при неизпълнение на договорно задължение (каквата е и темата на труда) с обезщетението при неправомерно увреждане. Неуместно е вплитането в изложението на застрахователната стойност и обезщетение, защото особеното при застрахователния договор е, че при него не става въпрос за неизпълнение, а за престация, която се дължи от застрахователя по силата на договора за застраховка и чийто размер се определя от действителната или възстановителната стойност на застрахованата вещ. Не бива отклонението от главната линия на изследването да се извършва в такава голяма и ненужна посока.

Относно поставения в увода основен въпрос на изследването не получих ясен отговор в работата. В последната точка на главата, озаглавена „особени хипотези на обезщетение“ авторката посочва като принос нереализираната досега в самостоятелно съчинение у нас възможност обезщетението за неизпълнен договор да се определи не съобразно вредите, причинени на кредитора, а на ползите, които длъжникът е получил

от неизпълнението. Идеята е революционна и много опасна. Тя размества понятията „неоснователно обогатяване“ и „противоправно увреждане“ и разрушава института на договорната отговорност. Ако длъжникът няма голяма полза, а кредиторът е претърпял голяма вреда, какъв ще бъде резултатът. Мисля, че разумно авторката отказва да акцептира и да предложи де леге ференда подобно разсъждение като правна норма.

В заключението, което след това е представено като приноси моменти в хабилитационния труд, не срещам отговор на поставения в увода въпрос – обезщетението цената на неизпълнението ли е или е сурогатът на неизпълнението.

Очевиден е интересът на гл. ас. Силвия Цонева към понятието за причинна връзка, чрез което тя обяснява границите на договорната отговорност. Бих ѝ препоръчала обаче да извърши верификация както на споделяните от нея виждания в теорията, така и на поддържаната концепция за преки и предвидими вреди и дали тя е в състояние да обясни каузалността между неизпълнението на договорното задължение и обезщетението на вредите. Дали тя няма да остане една красива умотворителност, неизпълнено с практическо значение голословие? Умозрителният подход е неизбежен, но доколко е полезен за договорната и съдебна практика, доколко ще даде матрицата на правораздаването за решаването на важния и труден въпрос на каузалността между явленията, оставя у мен леко съмнение. Авторката не приложи към първоначално декларирания оригинален според нея подход изходния материал, с който всеки юрист гради своята концепция - съдебните решения, практиката на ВКС и на другите съдилища, не изследва проблематиката на причинната връзка, извираща от реалността, а се отдава на сложни разсъждения, извлечени от чуждестранни съчинения и чуждестранни законови разрешения.

4. Втора монография

Като втора монография в настоящия конкурс кандидатката е представила книгата си „Английско и българско деликтно право“, издание на „Авангард прима“, гр. София, 2019 г. Независимо че акцентът в конкурса се поставя върху хабилитационния труд, втората монография също подчертава уменията на г-жа Цонева да извършва правнонаучни изследвания. Ценното на това съчинение е, че авторката ни запознава задълбочено и компетентно с английското деликтно право, което тя две години е изучавала от извора, завършвайки английски он лайн курс със същото заглавие. За да се изяснят

сложните и по начало непознатите понятия на английското деликтно право, което се различава съществено от континенталното деликтно право, г-жа Цонева се опитва да ги сравнява с понятията, присъстващи в българското деликтно право, да прави паралел между тях, да включва в процеса на сравнение и други чуждестранни законови разрешения. Авторката умело и с висока степен на самоувереност работи с материята на английското деликтно право, поради което ни представя нещо повече от учебник по това непознато досега право. Смятам, че самото обобщаване и обясняване на чуждестранното право представлява съществен принос за българската правна книжнина. Ние не само нямахме досега книга, посветена на английското право, дори преведена от английски на български, но нямахме дълго време сравнителноправно изследване, каквато е процесната монография. Не знам защо последната не е определена от кандидатката за хабилитационен труд и защо не е получила широко разпространение сред българските юристи, но според мен тя е по-добре написана и по-полезна от първата (разбира се, без да омаловажавам първата). Освен че г-жа Цонева е навлязла дълбоко в английската доктрина, тя ни запознава и с ценни съдебни решения, които са ясно и разбираемо представени и биха били изключително полезни за българските юристи, предвид възможността да се включват в консултации за български граждани - делинквенти или пострадали от непозволено увреждане във Великобритания. Работата обхваща всички основни теми на английското и българското деликтно право и сравнението между тях. Освен противоправността, авторката е анализираща причинната връзка, обективната отговорност, отговорността за бездействие. Книгата ни прави съпричастни на известни на английското право, но непознати на българското право понятия, на разнообразни хипотези на непозволеното увреждане като обида, клевета, нарушаване на конкуренцията, нарушаване на правото на собственост и т.н.

Ценността на разглежданото произведение на кандидатката не се състои само в представянето по ясен „континенталноправен“ натюрел на сложната и непривична за нас юридическа мисъл на английските юристи, но и неспокойното търсене от авторката на нови пътища за изследване на деликтното право. Много добре авторката в самото начало решава, че досегашният дискриптивен подход, по който в повече държави се пристъпва към анализиране на фактическия състав на непозволеното увреждане и неговите правни последици е скучен и не води до нищо ново и различно, а само затвърждава написаното досега и взема нетрадиционното решение да прониква в българското деликтно право през английското. Този новаторски подход се наблюдава и в хабилитационния труд на кандидатката. И точно

това е творческият удар на г-жа Цонева. Тя минава през подредената, макар и представляваща лабиринт английска градина, за да влезе в неугледния объркан двор на българското деликтно право, в което се търкалят счупени гърнета от римската епоха, няколко изящни френски мебели, комбинирани с железни германски стълба и непрекъснато изкачащи между тях плевели от съвременните ни закони. Изключително трудна задача е да се сравнят понятия и институти на две твърде много отделени една от друга деликтоправни системи. Малко са сравнителноправните произведения в българската доктрина, но една толкова оригинална и богата творба ние не сме имали. И тук не става въпрос да се извърши някакво механично изложение на нормативните разрешения (в английското право не винаги ги има, а трябва да се извличат от съдебните решения, а у нас съдебните решения не са толкова ценни в областта на непозволеното увреждане), а се прави анализ на юридическите процеси, за да се извлекат съждения и да се направят обобщения, които по един блестящ начин са концентрирани и систематизирани в заключението. За първи път в новата ни цивилистична литература е създадено произведение, което не описва правната уредба в една или друга държава, а комбинира постиженията на докторината и съдебната практика на една водеща в историята на съвременното право държава и създава нов научен продукт. Ще си послужи с израза на авторката в края на заключението, че трябва да излезем от традиционното разглеждане на деликтното право у нас и да видим българската уредба, осветена от английското Tort Law. Освен че кандидатката се е справила с поставената в увода задача, тя го е направила *lege artis*, с много добро познаване на английското право, с точно възпроизвеждане на нормативни разрешения, с интелект, с научна прецизност и добросъвестност.

И двете монографии имат висока научна, познавателна и новаторска ценност. Не трябва да пестим суперлативи за г-жа Цонева, която е известна със своята сромност. Затова с чиста съвест, благодарение на натрупания си опит, си позволявам да отбележа, че Силвия Цонева има голям изследователски талант, постоянство, търпение и творчески потенциал, за който с дълбоко убеждение мога да кажа – България е тясна за него.

5.Кандидатката е представила като трето съчинение „Хоризонталното действие на основните права на човека в отношенията между частноправните субекти“. Сборник от научна конференция „Правата на човека – 70 години след приемането на Всеобщата декларация за правата на човека“ УИ „Св. Кл. Охридски“, 2019 г. Г-жа Цонева изтъква в произведението

си като приносен момент анализирането на основните права в отношенията между равнопоставените субекти на частното право и изследването на процеса на конституционализация на частното право.

6. След написването и успешната защита на дисертацията си през 2009 г. г-жа Цонева е докладвала за две монографии, които бяха анализирани в настоящата рецензия, две статии на английски, 16 статии на български език, 30 цитата, участия в три международни проекта.

7. Не открих плагиатстване от други научни произведения.

8. Относно преподавателската дейност кандидатката отговаря на изискванията на чл. 24 от Закона за развитие на академичния състав в РБ. Тя е разработила курс по потребителско право, който изнася пред студенти от Програма „право“ на Нов български университет. От учебната 2020-2021 досега е титуляр на задължителната дисциплина „Облигационно право“ към същия университет, който е в обем на 165 лекционни часа. С други думи осигурена е преподавателска натовареност на г-жа Цонева.

9. Заключение

Кандидатката отговаря и на останалите законови изисквания за заемане на научната длъжност „доцент“. Както вече посочих, тя е придобила през 2009 г. образователната и научна степен „доктор“ от същата специалност – право. Минали са не по-малко от две години от тогава. Преди конкурса и към момента на обявяване на конкурса, както и към момента на оценяването ѝ тя е заемала академичната длъжност „главен асистент“ в същото висше училище. Представила е монографичен труд и други публикации в специализирани научни издания, които не повтарят представените за придобиването на образователната и научна степен „доктор“ трудове. Няма доказано по законоустановения ред плагиатство в научните трудове. Г-жа Цонева има извънаудиторни занимания със студенти, участва в научно-изследователски проекти, член е на Съюза на юристите.

Изложеното ми дава основание да приема, че кандидатката Силвия Стоянова Цонева отговаря на всички законови изисквания по чл. 24 – 28

ЗАСРБ, поради което смятам, че научното жури трябва да вземе решение и да направи предложение до Академичния съвет на Нов български университет за присъждането ѝ на академичното звание „доцент“ по обявения конкурс в ПН 3.6. Право (облигационно право) в Департамент „Право“ на Нов български университет.

Дата 28.06.2022

Подпис: